

Sonja Novak-Lukanovič

**NEKATERI ELEMENTI VZGOJE ZA SOŽITJE MED NARODI
IN NARODNOSTMI V VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEM PROCESU
OSNOVNE ŠOLE V SR SLOVENIJI**

Uvod

V Jugoslaviji, ki je skupnost številnih narodov in narodnosti, imata vzgoja in izobraževanje v duhu sožitja med narodi in narodnostmi poseben pomen. Vzgajanje mladih v duhu sožitja pomeni tudi izobraževanje, pomeni, da si otroci pridobijo določena znanja o zgodovinski preteklosti, kulturnem, gospodarskem razvoju in sedanjem položaju svojega naroda in narodov in narodnosti, s katerimi živijo v skupni domovini.

Smotri vzgajanja in izobraževanja v jugoslovanski socialistični samoupravni družbi so zasnovani na marksističnem konceptu, so družbeno pogojeni, izhajajo iz potreb in nalog družbe in človeka, iz razvijanja produkcijskih sil družbe, iz človekovega položaja v družbi in se razvijajo hkrati z razvojem družbe in človeka.

Da bi otrok razumel in pravilno vrednotil sožitje med narodi, sta pri njegovi vzgoji enakovredno pomembni institucionalna in funkcionalna oblika vzgajanja. Poleg šole, kjer si otrok načrtno, usmerjeno pridobiva znanja, je za oblikovanje otrokovega pojmovanja, kaj je sožitje med narodi in narodnostmi, zelo pomembna družina, v kateri otrok živi. Starši so tisti, ki svoje izkušnje, mišljenje in vrednote prenašajo na mladega človeka. Vzgojo za sožitje med narodi in narodnostmi pa danes ne moremo omejiti samo na šolo, na institucionalno obliko vzgajanja in izobraževanja in na družino, ampak moramo to razširiti in usmeriti tudi na druga področja družbenega in osebnega človekovega življenja. Pri tem so pomembni številni vzgojni dejavniki, ki na kakršenkoli način vplivajo na mišljenje mladega človeka, kajti človek ne živi v ozkem in zaprtem krogu in edino pod vzgojnimi vplivi, ki so vnaprej zavestno in načrtno organizirani. Nanj vplivajo številni dejavniki, ki jih uvrščamo na področje neinstitucionalne — funkcionalne vzgoje. Pri tem mislimo na vzgojni vpliv mikro okolja, v katerem človek živi in dela, na vzgojne vplive sredstev javnega obveščanja, filma, gledališča, družbenopolitičnih in družbenih organizacij. Za vse te dejavnike je značilno, da niso tako smotro načrtovani in organizirani, kot je to značilno za vzgajanje in izobraževanje v okviru šole. Tako je pri pridobivanju znanj o zgodovini, kulturi in družbenoekonomskem položaju nekega naroda oziroma narodnosti učencu mnogo težje, ker je prepuščen samemu sebi, saj mora informacije sam izbirati, sprejemati in ustvarjati. kajti pri razvrščanju informacij mu nihče ne pomaga. To pa včasih lahko tudi povzroči, da si otrok (učenec), ki nima toliko izkušenj in spoznanj izoblikuje negativno oziroma nepravilno pojmovanje določenega problema ali družbenega stanja.

**Kako razumemo in kaj nam pomeni vzgoja za sožitje med narodi
in narodnostmi?**

Vzgoja in izobraževanje za razumevanje sveta in za sožitje med narodi za razumevanje in sodelovanje med njimi je opredeljena v naših normativnih aktih, v različnih resolucijah, v učbenikih; v učnih načrtih za osnovno in srednjo šolo, v študijah in tudi v dokumentih Združenih narodov, posebej pa v priporočilih UNESCO. Vzgoja za sožitje, ki pomeni vzgajanje mladega človeka v duhu huma-

nizma, v duhu patriotizma — ljubezni do domovine in njenih narodov in narodnosti, pa predstavlja tudi osnovo in pogoj za oblikovanje internacionalistične vzgoje, vzgoje za mir, vzajemno razumevanje, sodelovanje in spoštovanje drugih narodov sveta.

Posebno pomembno vlogo pa ima vzgoja za sožitje v tistih skupnostih, kjer na istem teritoriju živijo skupaj pripadniki različnih narodov in narodnosti. Prav tako pa vzgoja za sožitje dobiva širše razsežnosti predvsem zaradi migracijskih procesov, ko si posamezniki ne morejo zagotoviti ekonomske eksistence v domačem okolju in so zato prisiljeni emigrirati v industrijsko in urbano razvita območja, kjer se morajo, najpogosteje prek zanje docela novega jezika — prepoznati, sprejeti in se opredeliti glede na drugačne vloge v družini, šoli, delu, sosesčini in družbi.¹ V našem prispevku se bomo omejili samo na SR Slovenijo, kjer poleg pripadnikov slovenskega naroda živijo še pripadniki italijanske in madžarske narodnosti, ki so skupaj s pripadniki slovenskega naroda konstitutivni element SR Slovenije kot samoupravne družbene skupnosti. Od drugih narodov Jugoslavije pa se je ob popisu prebivalstva leta 1981 pokazalo, da živijo v SR Sloveniji še Hrvati, Srbi, Muslimani, Črnogorci, Makedonci, od narodnosti Albanci in od etničnih skupin Romi.

Za vso to narodnostno raznolično skupnost, ki živi, dela in ustvarja skupaj, pa je pomembno, da živi v sožitju, da so njihovi odnosi zasnovani na enakopravnosti, razumevanju in spoštovanju. Vse te vrednote pa morajo mladi osvojiti v okviru institucionalne in funkcionalne vzgoje, postati morajo nekaj, kar je samo po sebi umevno in kar jim bo vrednota in vodilo tudi v življenju, ko bodo sami sodelovali v procesu dela in vzgajanja.

V našem prispevku pa bomo poizkušali odgovoriti, kakšno vsebino in smotre ima **vzgoja za sožitje** med narodi in narodnostmi Jugoslavije v učnih načrtih nekaterih predmetov osnovne šole v SR Sloveniji. Osnovna šola, ki pomeni institucionalno obliko vzgajanja in izobraževanja, ima v svojih temeljnih opredelitvah, smotrih in nalogah opredeljene tudi elemente, ki se nanašajo na vzgajanje mladih v sožitju med narodi in narodnostmi. Tako je zapisano: »Vzgojnoizobraževalno delo mora razvijati pravilno vrednotenje temeljnih pridobitev narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, kot so: bratstvo in enotnost vseh narodov in narodnosti, njihova enakopravnost in skupno sožitje v socialistični samoupravni skupnosti Jugoslavije. V zvezi s tem si oblikuje patriotsko čustvo, ljubezen do domovine in njenih narodov in narodnosti.«²

Na kakšen način se vzgoja za sožitje prepleta v vzgojnoizobraževalnem procesu osnovne šole?

Vzgoja za sožitje med narodi in narodnostmi se v vzgojnoizobraževalnem procesu osnovnih šol v SR Sloveniji uresničuje na dva načina:

Prvič, pomeni, da se na narodnostno mešanih območjih na Obali in v Prekmurju vsi učenci — pripadniki italijanske in madžarske narodnosti in slovenskega naroda seznanjajo z jezikom naroda oziroma narodnosti, s katerim živijo ter da se vsi učenci v osnovnih šolah v SR Sloveniji seznanjajo z enim izmed jezikov narodov Jugoslavije (srbskohrvaškimi oziroma hrvaškosrbskimi), razen v šolah z italijanskim učnim jezikom na Obali in v dvojezičnih šolah v Prekmurju.

Drugič pa pomeni, da se opredelitev, ki se nanaša na vzgojo za sožitje, vsebinsko prepleta skozi ves vzgojnoizobraževalni proces. Tako je prisotna v smotrih in nalogah posameznih predmetov, ti pa se uresničujejo na osnovi vsebin predmetov. S tem ko si učenec pridobi določena znanja o specifičnosti zgodovine,

¹ Andrej Gulič: Neka »posebna skupina prebivalcev« Naši razgledi, Ljubljana, 10. 12. 1982, p. 675.

² Vzgojnoizobraževalni smotri osnovne šole, Osnovna šola, Zavod za šolstvo, Ljubljana, 1979.

kulture in družbenoekonomskega položaja svojega naroda in narodov, narodnosti ter etničnih skupin, s katerimi živi v skupni domovini, njihove medsebojne povezanosti v zgodovini, v obdobju narodnoosvobodilnega boja, lahko dojame in sprejme, da sodijo nacionalna enakopravnost ter bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti med največje socialistične vrednote, ki jih je treba krepiti in razvijati (nanje ne smemo gledati kot na nekaj kar je do konca določeno, kar se razvija premočrtno in kateri vplivi so enosmerni),³ kajti pomenijo tudi osnovo za naš nadaljnji družbeni razvoj.

Delo v osnovnih šolah v SR Sloveniji poteka po učnem načrtu,⁴ ki je le »dokument«, s katerim se določa vsebina vsakega učnega predmeta in služi kot orientacija za učiteljevo delo, kajti učitelj je tisti najvažnejši subjekt, ki mora ob vsaki učni snovi ločiti bistvo od nebistvenega, razmisliti, kaj jedro tistega, kar bi morali učenci resnično znati in trajneje obvladati. Pri pregledovanju učnega načrta za osnovno šolo nas je predvsem zanimalo, kateri predmeti vsebujejo smotre in vsebino, ki se nanaša na vzgojo za sožitje. Pri tem ni pomembno, samo koliko (kvantiteta) je te problematike, ampak predvsem, kako je predstavljena.

Omenili smo že, da je vzgoja za sožitje v naš vzgojnoizobraževalni proces vgrajena na različne načine in da je na eni strani popolnoma jezikovna komponenta, na drugi strani pa je ta komponenta vsebina učnih programov.

Jezična komponenta vzgoje za sožitje

a) V SR Sloveniji poleg pripadnikov slovenskega naroda živijo tudi pripadniki madžarske in italijanske narodnosti, ki jim je po ustavi SRS zajamčena pravica, da svobodno uporabljajo svoj jezik, izražajo in razvijajo svojo nacionalno kulturo ter v ta namen ustanavljajo organizacije, uporabljajo narodnostne simbole ter uresničujejo druge z ustavo določene pravice. Na območjih, kjer pripadniki narodnosti živijo, sta italijanski in madžarski jezik enakopravna s slovenskim jezikom, prav tako pa je pripadnikom obeh narodnosti zagotovljena vzgoja in izobraževanje v njihovem jeziku. Tako poteka v SR Sloveniji vzgojnoizobraževalno delo v slovenskem jeziku, na narodnostno mešanem območju treh obalnih občin Koper, Izola, Piran pa tudi v italijanskem jeziku ter na narodnostno mešanem območju v Prekmurju dvojezično, to je v slovenskem in madžarskem jeziku. Vzgoja in izobraževanje za pripadnike narodnosti je del enotnega vzgojnoizobraževalnega sistema, ki pa je zaradi specifičnih smotrov in vsebin urejena še s posebnimi zakoni,⁵ na osnovi katerih so izdelani prilagojeni učni programi za delo v osnovnih šolah. Ti učni načrti izhajajo iz osnovnega, to je učnega načrta za osnovno šolo, kateremu so pripravili le prilagoditve. Da bi se poglobljalo enakopravno sožitje med pripadniki slovenskega naroda in italijanske narodnosti, da bi se razvijalo in spodbujalo medsebojno sporazumevanje, se učenci osnovnih šol na slovensko-italijanskem narodnostno mešanem območju treh obalnih občin učijo italijanski jezik (kot drugi jezik — jezik okolja) in se seznanjajo z zgodovino in kulturo italijanskega naroda; učenci osnovnih šol z italijanskim učnim jezikom pa se učijo slovenski jezik, spoznavajo slovensko kulturo in se seznanjajo z zgodovino in kulturo slovenskega naroda.

V osnovnih šolah na narodnostno mešanem območju v Prekmurju, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in madžarske narodnosti, pa je v skladu z zako-

³ Ilija Mrmak: Prispevki k marksistični zasnovanosti vzgoje in izobraževanja, Novi vidiki, p. 25.

⁴ Obvezni predmetnik in učni načrt osnovne šole, Zavod za šolstvo SR Slovenije, Ljubljana, 1983.

⁵ Zakon o osnovni šoli — Uradni list št. 5/80. Zakon o urejanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja, Uradni list SRS, št. 12/1982.

nom⁶ organizirano vzgojnoizobraževalno delo po načelu dvojezičnosti — v slovenskem in madžarskem jeziku, kjer sta oba jezika učna jezika in učna predmeta.

Od 1. do 5. razreda je dvojezičnost popolna. Učitelj razlaga novo učno snov najprej v slovenskem jeziku, nato sledi razlaga v madžarskem jeziku. Razne oblike utrjevanja, poglobljanja in preverjanja potekajo po načelu notranje jezikovne diferenciacije in individualizacije. Pri tem učitelj upošteva umske sposobnosti ter jezikovno znanje učencev v obeh jezikih. Na višji stopnji pa je pouk naravoslovnih predmetov in matematike v slovenskem jeziku (vsaj 80 %). Tudi pouk zgodovine in zemljepisa poteka pretežno v slovenskem jeziku, le učne enote, ki vsebujejo madžarsko zgodovino in zemljepis posreduje učitelj v madžarskem jeziku z dodatno slovensko terminologijo. Pouk predmetov, pri katerih prevladuje lastna aktivnost učencev, pa je pretežno dvojezičen, v razmerju 50 : 50.⁷

Pri tako organiziranem vzgojnoizobraževalnem procesu, ko se otroci na narodnostno mešanih območjih seznanjajo z jezikom družbenega okolja — to je z italijanskim oziroma madžarskim oziroma slovenskim, je v prvi vrsti pomembno, da se učenci ob specifičnih učno-vzgojnih smotrih in vsebinah usposabljujejo za komuniciranje v dveh jezikih, to pa je pogoj, da se lahko uveljavlja enakopravnost jezikov na vseh področjih javnega in družbenega življenja. Pri seznanjanju z jezikom družbenega okolja je potrebno upoštevati tudi specifičnost samega predmeta. Tako vsebujejo vzgojnoizobraževalni smotri pouka jezika družbenega okolja splošne jezikovne smotre — to je, da pri učencu razvijajo jezikovne spretnosti, ki so potrebne za preprosto ustno in pisno sporazumevanje, ter da si razvijajo sposobnost dvojezičnega mišljenja in komuniciranja. Prav tako pa učenci osvojijo osnovno terminologijo, ki je v skladu s potrebami našega kulturnega in družbenega življenja, in se naučijo zavestno spoznavati podobnosti in razlike v delovanju jezikovnih strojev materinega jezika in jezika družbenega okolja. Seznanjanje z jezikom družbenega okolja pa ima tudi širši vzgojnoizobraževalni smoter, namreč, da se otrok vzgaja v duhu sožitja in medsebojnega zблиževanja, sodelovanja in razumevanja s pripadniki naroda oziroma narodnosti, s katerimi živi v družbenem okolju. S tem ko se učenci seznanjajo z jezikom družbenega okolja, pa se seznanjajo tudi s kulturnimi vrednotami naroda oziroma narodnosti ter njenega matičnega naroda, s katerim živijo, in lahko trdimo, da je prav kultura v najširšem pomenu pomemben most, ki povezuje ljudi obeh narodov.

b) V predhodnem poglavju smo poudarili pomen, ki ga ima za vzgojo za sožitje med narodi in narodnostmi seznanjanje z jezikom družbenega okolja na narodnostno mešanih območjih v SR Sloveniji.

Tudi pripadniki drugih narodov in narodnosti Jugoslavije imajo na osnovi Zakona o osnovni šoli (Uradni list SRS, št. 5/80) pravico do šolanja v svojem materinem jeziku. V Ljubljani delujejo v okviru osnovne šole Prežihov Voranc oddelki s srbskohrvaškim učnim jezikom (od prvega do osmega razreda). Učenci se prav zaradi poglobljanja vzgoje za sožitje učijo tudi slovenski jezik, ki je obvezen učni predmet (v vseh razredih osnovne šole). Tudi učenci, ki prihajajo iz drugih socialističnih republik in avtonomnih pokrajin imajo možnost, da v okviru osnovne šole obiskujejo fakultativni pouk materinega jezika, to je srbskohrvaškega jezika, v vseh razredih osnovne šole.

c) Posebej pa se učencem osnovnih šol s slovenskim učnim jezikom približa jezik in kultura narodov in narodnosti Jugoslavije pri predmetu srbskohrvaški oziroma hrvaškosrbski jezik, ki je obvezen učni predmet v 5. razredu osnovne šole (2 uri tedensko). Vzgojnoizobraževalni smoter in naloga tega predmeta je med

⁶ Zakon o urejanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja, Uradni list SRS, 12/1982.

⁷ Predmetni in učni načrt za dvojezične šole — Tantervés óraterv a kétnyelvű iskolák számára, Zavod za šolstvo, Ljubljana 1973.

drugimi tudi, da si učenci razvijajo ljubezen do domovine, do narodov in narodnosti SFRJ ter se ozaveščajo o bratstvu in enotnosti med narodi in narodnostmi.

Z uresničevanjem načrtanih smotrov, ki se uresničujejo pri pouku jezika, pa funkcija vzgoje in izobraževanja dobiva širši smisel in vlogo. Ne pomeni samo zahteve, da si mladi pridobijo določena znanja — naučijo jezika naroda oziroma narodnosti, ampak predstavlja tudi, da se mlad človek nauči pravilno presojeti in ocenjevati procese, s katerimi se srečuje, ter da se mladi v odnosih med pripadniki narodov in narodnosti otresejo predsodkov, iz katerih se lahko razvijajo pojavi nacionalizma, nestrpnosti in vseh oblik diskriminacije.

Vzgoja za sožitje: smotri in vsebine učnih načrtov nekaterih predmetov

Poleg seznanjanja z jezikom in kulturo naroda oziroma narodnosti na narodnostno mešanih področjih v SR Sloveniji ter seznanja s srbskohrvaškim oziroma hrvaškosrbskim jezikom, kot enim izmed jezikov drugih narodov SFRJ, pa so pomembna komponenta vzgoje za sožitje vsebine učnih načrtov nekaterih predmetov.

Če si ogleđamo učni načrt dela in življenja osnovne šole, ugotovimo, da predmeti, kot so slovenski jezik s književnostjo, spoznavanje narave in družbe, spoznavanje družbe, zemljepis, zgodovina, likovna, glasbena in družbenomoralna vzgoja, vsebujejo smotre o vzgoji za sožitje med narodi in narodnostmi, ki se uresničujejo na osnovi vsebin o zgodovinski preteklosti, pridobivanja, razširjanja in poglobljanja znanj o družbenoekonomskem položaju naroda oziroma narodnosti, s katerim živijo v skupni domovini, o razumevanju temeljnih zakonitosti razvoja družbe ter spoznanj o medsebojni povezanosti. Naj omenimo le nekatere smotre, ki jih lahko preberemo pri predmetih s splošno kulturnega in družbeno-ekonomskega področja in ki se nanašajo na vsebino, o kateri danes govorimo:

- si oblikuje moralno-etična stališča in spoštovanje do svojega naroda, do samoupravne socialistične skupnosti in do narodov in narodnosti SFRJ in do drugih narodov sveta;

- si razvijajo ljubezen do domovine, do narodov in narodnosti SFRJ; se ozaveščajo o bratstvu in enotnosti med našimi narodi in narodnostmi;

- si ob spoznavanju domovine poglobljajo in oblikujejo ljubezen do domovine, narodov in narodnosti ter do drugih narodov sveta;

- spoznavajo najpomembnejše dogodke, pojave in pojme iz zgodovine narodov in narodnosti Jugoslavije in tiste svetovne zgodovine, ki je pogoj za razumevanje domačega razvoja, s tem dojamejo medsebojno dialektično povezanost, odvisnost in učinkovanje zgodovinskih pojavov;

- spoznavajo najvažnejše dogodke in razvoj NOB ter socialistične graditve narodov in narodnosti Jugoslavije in posebej slovenskega naroda;

- se seznanjajo z družbenoekonomskimi razmerami in ureditvijo SFRJ, z medsebojno povezanostjo republik in vlogo neuvrščene Jugoslavije.

Omenili smo le nekatere smotre, ki se nanašajo neposredno na vzgajanje v duhu sožitja med narodi in narodnostmi, s katerimi učenec (otrok) živi v skupni domovini. Poleg teh pa vsak predmet vsebuje še specifične smotre in mnogi izmed njih posredno tudi vsebujejo cilj, s katerim se uresničuje vzgoja za sožitje. — Npr. . . . razvijajo sposobnosti kritičnega presojanja in vrednotenja odnosov in pojavov, ki nastajajo v procesu dela in življenja, ali npr. si oblikuje odnos do soljudi, narave in človekove ustvarjalnosti.

Da se uresničuje zahteve vzgojnega smotra, ki je načrtan pri posameznih predmetih, je potrebno odgovoriti na vprašanje, ki si ga zastavljamo takole:

All učna vsebina pripomore k marksističnemu formiranju in humaniziranju osebnosti mladega človeka ter ali ga usposobi za življenje v večnacionalni skupnosti? Sorazmerno lažje je spremljati in oceniti rezultate izobraževalne dejavnosti,

zlasti na področju pridobivanja znanj, kakor rezultate vzgojne dejavnosti v okviru izobraževalnega procesa v vseh njenih razsežnostih.

Pri pregledu smotrov v že omenjenih predmetih lahko ugotavljamo, da so definirani zelo splošno, zelo široko in da si prek teh smotrov postavljamo cilje, ki jih označujejo glagoli, preveč splošni po pomenu (vzgojiti, razumeti, seznaniti, spoznati). Pomen vzgojnih smotrov je velik, kajti formuliranje vzgojnih smotrov pomeni ekspliciranje temeljnih dejavnikov družbenega razvoja. Ob vzgojnih smotrih skuša človek razviti intencionalno vzgojo, ko namerno spodbuja in sproži posameznikove in družbene napore za uresničevanje posameznikovih in skupnih ciljev (v našem primeru: vzgojiti učenca v skupno sožitje med narodi in narodnostmi).

Slovenski jezik s književnostjo, spoznavanje družbe, zemljepis, zgodovina, likovna, glasbena in družbenomoralna vzgoja so predmeti, katerih vsebine uresničujejo smotre vzgoje za sožitje med narodi in narodnostmi. Pri tem bomo prikazali nekatere vsebine učnih načrtov za osnovno šolo, omenili pa bomo tudi prilagoditve oziroma dopolnitve, ki se nanašajo na dvojezično šolo v Prekmurju ter šolo z italijanskim in slovenskim učnim jezikom na narodnostno mešanem območju na Obali in na osnovno šolo s srbskohrvaškimi učnimi jeziki.

Pri predmetu slovenski jezik s književnostjo je eden temeljnih smotrov, ki se nanaša na tako imenovano vzgojo za sožitje, »oblikovati moralnoetična stališča in spoštovanje do svojega naroda, do samoupravne socialistične skupnosti in do drugih narodov in narodnosti SFRJ«. V okviru vzgojnoizobraževalne vsebine za slovenski jezik se učenci seznanjajo tudi s književno vzgojo, ki učencu oblikuje odnos do slovenskega jezika, slovenskega naroda in njegove preteklosti ter preteklosti drugih narodov in narodnosti. Oblikovati si mora vrednote, ki so opredeljene v smotrih in se uresničujejo z izborom književnih del, ki obsegajo tematiko, ki je učencu dostopna, zanimiva in istočasno tudi razumljiva. Tako prav vsebine del pomagajo oblikovati učenčev idejno-moralni razvoj in ga usmerjajo pri opredeljevanju in odločanju za lastno ravnanje in vrednotenje.

Učenci se tako spoznajo s slovensko književnostjo, ob njej pa tudi s književnostjo jugoslovanskih narodov in narodnosti. Od 1. do 4. razreda se pri slovenskem jeziku seznanjajo z lažjimi leposlovnimi deli slovenskih avtorjev in tudi avtorjev jugoslovanskih narodov. To seznanjanje je v prvih razredih usmerjeno predvsem v branje ter obravnavanje beril za ustno in pisno sporočanje. Na predmetni stopnji pa učenci v okviru književne vzgoje obravnavajo poleg književnih del tudi njihove ustvarjalce. Poudarek je predvsem na avtorjih slovenske književnosti, seznanjajo pa se tudi s književniki drugih jugoslovanskih narodov. Prav predstavitev nekaterih književnikov pa učence seznanja tudi s kulturnimi dosežki drugih narodov Jugoslavije ter na ta način uzavešča njihov odnos do pripadnosti skupni domovini SFRJ. V ilustracijo lahko navedemo, katere književnike obravnavajo v 7. razredu: med 7 slovenskimi avtorji (Kajuh, Jenko, Kersnik, Kosmač, Kranjec, Prešeren, Tavčar), podrobneje obravnavajo tudi 4 književnike drugih narodov Jugoslavije (Maksimović, Nazor, Njegoš, Karadžić).

Toda ali je prav materni jezik s književnostjo najprimernejši učni predmet, da si z njegovo vsebino mladi pridobivajo znanja o drugih narodih in narodnostih v SFRJ in se tako preko take učne vsebine uresničujejo učni cilji — namreč, vzgajati mlade v duhu sožitja? To vprašanje si zastavljamo ob prebiranju skupnih »jeder«,⁸ kjer pri utemeljevanju pomena ter ciljev in nalog poleg ostalih utemeljitev poudarjajo, da naj bi z »jedri« zagotovili večjo zastopanost tistih vzgojnoizobraževalnih vsebin, katerih cilj je, da na osnovi medsebojnega poznavanja kulture, zgodovine, vzgajajo in izobražujejo mlade v »zajedništvo«, bratstvo in

⁸ Zajednička programska jezgra odgojno-obrazovnog rada u odgoju i osnovnom obrazovanju, Zagreb, Ipanj, 1983.

enotnost. Pri tem si lahko ponovno zastavimo vprašanje, ali bodo naloge pouka materinega jezika uresničene s tem, ko bodo v vzgojnoizobraževalni vsebini avtorji jugoslovanskih narodov in narodnosti zastopani 50 % (tako je zapisano v obrazložitvi jeder).

O Jugoslaviji, kot samoupravni socialistični skupnosti narodov in narodnosti, o slovenski narodnosti skupnosti v zamejstvu ter o pripadnikih drugih narodnosti v SR Sloveniji se učenci seznanijo že v 4. in 5. razredu pri predmetu **spoznavanje družbe**. Ob primerih iz neposrednega okolja si učenec oblikuje zavest o pripadnosti narodu ter odnos do drugih narodov in narodnosti. Učenci, ki obiskujejo osnovne šole na slovensko-italijanskem narodnostno mešanem območju, pa se pri obravnavanju sosed SFRJ podrobneje seznanijo z Italijo, njeno lego, položajem, družbeno ureditvijo in odnosi, ki jih ima s SFRJ, prav tako pa je poudarjen skupni boj primorskih Slovencev in Italijanov proti fašizmu. V dvojezični osnovni šoli se učenci 4. in 5. razreda pri obravnavanju SRS in SFRJ seznanjajo tudi s položajem madžarske narodnosti in položajem slovenske narodnostne skupnosti na Madžarskem. Prav tako se podrobneje obravnava sosedna SFRJ — Madžarska ter se celoviteje podajo značilnosti panonskega prostora in življenja v njej.

V osnovni šoli s srbskohrvaškim učnim jezikom pa učenci podrobneje obravnavajo republike in pokrajine, iz katerih prihajajo.

Na predmetni stopnji si učenci pridobivajo znanja in si oblikujejo pogled na svet in se vzgajajo k razumevanju drugih narodov in narodnosti pri predmetih zgodovina, zemljepis in družbenomoralna vzgoja.

Pri predmetu **zgodovina** je osnovna naloga spoznavanje in razumevanje razvoja človeške družbe, slovenskega naroda in drugih narodov in narodnosti, poznavanje narodnoosvobodilnega boja in razvoja socialistične samoupravne skupnosti. Da se učenec pri zgodovini vzgaja v duhu sožitja, pomeni, da si pridobiva znanja o različnih družbenih dogajanjih v preteklosti in jih povezuje s sedanjostjo, si razjasnjuje pojme, kot npr. etnična meja, raznarodovanje, pojem narodnarodnost. Hkrati, ko se izobražuje, se tudi vzgaja, si oblikuje osebnost in se povezuje z družbo, kajti vzgoja in izobraževanje se vedno razvijata v medsebojni povezanosti.

Kako se vzgoja za sožitje uresničuje v vsebini učnega načrta za zgodovino v 8. razredu?

Že samo naslovi posameznih poglavij (Jugoslavija med 1. in 2. svetovno vojno; Narodnoosvobodilni boj narodov in narodnosti; Utrditev revolucionarnih pridobitev v Jugoslaviji in mednarodni odnosi po II. svetovni vojni; Jugoslavija v boju za mir in enakopravne odnose v svetu; Razvoj samoupravne socialistične demokracije v Jugoslaviji) v učnem načrtu nam povedo, da se v vsej vsebini prepletajo elementi vzgoje za sožitje, ki jih lahko učitelj, s tem ko snov podrobneje razčleni, neposredno vgrajuje v učenčev svet poznavanj in vedenj.

V učnem načrtu zgodovine v šoli za pripadnike drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti iz drugih socialističnih republik oziroma pokrajin, prilagoditev ni in tudi niso potrebne, ker teme iz nacionalne zgodovine prekrivajo ves jugoslovanski prostor. Prilagojene vsebine predmeta zgodovina se v učnem načrtu za osnovne šole s slovenskim učnim jezikom na narodnostno mešanem območju na Obali nanašajo na specifičnost obalnega področja. Poudarjene so etnične značilnosti, medsebojni vplivi obeh narodov v obdobju narodovega prebujenja, revolucionarno gibanje, sodelovanje pripadnikov slovenskega naroda in italijanske narodnosti v obdobju med I. in II. svetovno vojno, v NOB in povojnem obdobju — od londonskega do osimskega sporazuma.

V šolah s italijanskim učnim jezikom na narodnostno mešanem območju Obale pa se učencem italijanske narodnosti, prav zaradi uresničevanja smotra, sožitja med obema narodoma, v okviru posameznih poglavij, vsebine razširijo tudi

na spoznavanje matične dežele in njenega povezovanja z Jugoslavijo. (Npr. pri obravnavanju NOB narodov in narodnosti Jugoslavije je posebej dodano tudi poglavje o prispevku italijanske narodnosti in Italijanov v NOB ter italijanskih protifašističnih enot v slovenskem in jugoslovanskem prostoru.)

Tudi pri pouku zgodovine v dvojezičnih osnovnih šolah se učenci seznanjajo z etničnimi značilnostmi madžarskega naroda, nastajanjem prvih državnih oblik, posebnostmi družbenega in ekonomskega razvoja, z bojem za ohranitev samostojnosti, razrednimi nasprotji, družbenopolitičnimi in revolucionarnimi gibanji (npr. v poglavju o NOB narodov in narodnosti Jugoslavije se učenci seznanijo tudi z deležem Madžarov v NOB, ustanovitvijo Petofijeve brigade).

Tudi z vsebino predmeta **zemljepis** se uresničujejo cilji vzgajanja v duhu sožitja med narodi in narodnostmi, predvsem z vsebino, ki jo učenci spoznavajo v 8. razredu in se nanaša na geografski položaj SFRJ in njenih meja ter na narodnostno sestavo prebivalstva. Pri obravnavanju teh poglavij se zlasti učenci na narodnostno mešanih območjih podrobneje seznanijo s sosednjimi državami (Italijo, Madžarsko) ter s sodelovanjem med našo državo in njimi.

Poleg zgodovine in zemljepisa pa je za vzgojo za sožitje pomembna **družbeno-moralna vzgoja**, kjer učenec spozna medsebojno povezanost ljudi v družini, v kolektivu in v širši družbeni skupnosti. Na ta način mu poskušamo oblikovati pravičen odnos do naših narodov, spoštovanje do tradicij, jezikov in drugih kulturnih vrednot.

V našem prispevku smo omenili le nekatere vsebine, s katerimi se uresničujejo cilji vzgoje za sožitje, kajti vzgoja za sožitje je sestavni del našega socialističnega vzgajanja in je tako prepletena v skoraj vse vsebine življenja in dela osnovne šole.

Za kompleksno uresničevanje družbene in pedagoške funkcije šole, ki se nanaša na tako imenovano vzgojo za sožitje, pa so prav tako pomembne tudi dejavnosti, ki jih šola organizira v okviru svojega programa. Tako posamezne šole sodelujejo tudi s šolami iz drugih republik in pokrajin. Sodelovanje s temi šolami se realizira z izmenjavo medsebojnih obiskov učencev in delavcev šol, kulturnimi, športnimi in drugimi prireditvami in tekmovanji, z dopisovanjem in izmenjavo gradiv in dokumentov, s skupnimi letovanji učencev ter drugimi oblikami medsebojnega sodelovanja.⁹ Kako pomembna so živa srečanja, neposredni stiki učencev različnih narodov in narodnosti, lahko preberemo v časopisu Prijateljstvo, ki ga izdajajo učenci 16 osnovnih šol, članic jugoslovanske manifestacije »Susret prijateljstva«, ko se enkrat letno srečajo (Slovenijo zastopa osnovna šola Vide Pregarc iz Ljubljane in osnovna šola Boris Kidrič iz Kidričevega). V njej učenci, vsak v svojem materinem jeziku objavljajo prispevke in s tem na neposreden način uresničujejo enakopravnost jezikov in poglobljajo vezi med narodi in narodnostmi.

Na koncu lahko poudarimo, da vzgoja za sožitje med narodi in narodnostmi v naši večnarodnosti skupnosti pomeni družbeno vrednoto, veljavno v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, in ki jo je treba gojiti, krepiti in razvijati. Prepletati se mora skozi oblike družbenega življenja, kajti le tako bo postala sredstvo družbe in človeka, sredstvo krepite družbene in ekonomske moči naše skupnosti.

⁹ Smernice za delo osnovnih šol, Zavod za šolstvo SRS, Ljubljana 1982.

Summary

SOME ELEMENTS OF EDUCATION AS CONTRIBUTING FACTORS IN THE GROWTH OF COEXISTENCE WITHIN THE EDUCATIONAL-INSTRUCTIONAL PROCESS IN THE PRIMARY SCHOOL OF THE SR OF SLOVENIA

It is hardly surprising that in Yugoslavia, itself a community of a number of nations and nationalities, education and instruction as conceived in the spirit of peaceful coexistence and mutual understanding regardless of ethnic affiliation, have been assigned a place of special importance. The very basic definitions, goals and tasks of the primary school contain also the requirements that are to be met with a view to implementing the achievements of the National Liberation War and of the socialist revolution: "Work performed in the field of education and instruction shall develop the proper assessment of the basic achievements of the National Liberation War and of the socialist revolution, such as fraternity and unity of all the nations and nationalities, their equality and coexistence within the socialist self-managing community of Yugoslavia." In this respect a patriotic feeling can be observed, that is, the formation of the feeling of love for one's homeland and for the nations and nationalities thereof. This definition, which indicates not only education but also the acquisition of certain knowledge, permeates the entire educational-instructional process; it can be divided into, first, its presence in the goals and tasks of individual subjects, and second, its presence as reflected in the content of the curriculum in reference to some of the subjects. Work in the primary schools on the territory of the Socialist Republic of Slovenia has been performed according to the curriculum which represents a document where the content of each subject of instruction is prescribed. Pupils have the opportunity of getting acquainted with the history and culture of the nations of Yugoslavia thanks to the subjects called the Serbo-Croatian or Croato-Serbian language, a compulsory subject of instruction in the fifth grade of the primary school. Since besides those belonging to the Slovene nation the territory of the Socialist Republic of Slovenia includes also members of the Italian and Hungarian nationalities, adapted/adjusted curricula have been drawn up on the basis of the Constitution of the Socialist Republic of Slovenia and numerous other laws regulating the implementation of special rights of those belonging to the nationalities in question. The adapted/adjusted curricula are used in the schools located in nationally mixed areas of the Littoral and Prekmurje, and they too derive from the basic one, i. e. the curriculum for the elementary school, into which adjustments were inserted. Thus in the Slovene-Italian nationally mixed area within the confines of three coastal communes, pupils of the Slovene nationality learn Italian, while their counterparts in the primary schools using Italian as the language of instruction learn Slovene; in this way, the pupils are getting acquainted with the culture of the other (Italian and Slovene, respectively) nation. Such a practice leads to the spreading of coexistence on equal terms between members of the Slovene nation and Italian nationality, furtherance and stimulation of mutual understanding, and similar favorable developments. Primary schools in the nationally mixed area in Prekmurje, populated by the Slovenes and members of the Hungarian nationality, organize their work in keeping with the principle of bilingualism, i. e. by using both the Slovene and Hungarian languages, each of them being the language of instruction and the subject of instruction at the same time. This practice, of course, represents the implementation of the relevant laws enforced in the area. The educational-instructional process being organized in such a way, children living in nationally mixed areas of the Socialist Republic of Slovenia are able to acquire the ability to communicate in two languages; they also get ready for an active participation and integration in a bilingual environment and can display an education in the spirit of coexistence of the nations and nationalities. Moreover, there are in the Socialist Republic of Slovenia also such schools as conduct teaching in the Serbo-Croatian language.

While surveying the primary-school curriculum, we were especially interested in pinpointing those subjects which contained the goals and content referring to "education for the growth of coexistence", by which term we indicate furtherance of values such as fraternity and unity, growth of patriotic feeling, love of one's homeland and of its nations and nationalities, and proper assessment of the basic achievements of the National Liberation War. A matter of prime importance here is not so much the quantity of these topics, i. e. not the question of its adequate representation, but rather the manner of presentation. Pupils must be familiarized with the achievements of the Yugoslav socialist revolution, because the very notion of "achievement" is used to indicate something that occurred in the past or was realized, but has kept its existence and developed further in some guise or other. This is to say that we regard the achievements of the Yugoslav socialist revolution not only as a value that crystallized out as such in a certain period of time, but also as an entity that has been evolving incessantly, an entity that will retain its value to us in the future too.